

УДК 34.047

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.12>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: СПРОБА ОПИСУ ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ МОЗАЇКИ

Кривицький Ю.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7063-4725
e-mail: yriy_krivitskiy@ukr.net*

Кривицький Ю.В. Методологія дослідження правової реформи: спроба опису гносеологічної мозаїки.

У статті визначено та обґрунтовано методологічний інструментарій осмислення правової реформи. Проаналізовано сучасні погляди на зміст, структуру й особливості методології науки, методології правознавства (юридичної/правової науки), методології правового пізнання. З'ясовано, що методологія сучасного правознавства є складним соціокультурним феноменом, в якому яскраво відображається специфіка гносеологічного дискурсу правового життя, його компонентів і рівнів. Зокрема методологію дослідження правової реформи окреслено як концептуальний виклад ідеї, мети, вектору, змісту і складових методологічного інструментарію, що забезпечує отримання максимально адекватної, об'єктивної та систематизованої інформації про істотні властивості правової реформи. Аргументовано, що необхідний для комплексного вивчення природи правової реформи пізнавальний арсенал має різний характер і є багаторівневою, мозаїчною та інтегративною системою адаптованих методологічних знань. Для забезпечення достовірності й обґрунтованості результатів опрацювання сутності правової реформи виокремлено та охарактеризовано світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні й теоретичні засади; принципи наукового пізнання; методологічні (концептуальні, наукознавчі) підходи; загальні методи мислення, філософські, загальнонаукові, конкретнонаукові (приватнонаукові) методи. Такий підхід до опису архітектури методології дослідження правової реформи не заперечує доречність, можливість і необхідність інших варіантів її структури, а навпаки, передбачає їх збагачення та взаємодоповнення, цілісність сприйняття, оскільки побудова різноманітних класифікацій або виокремлення відмінних складових методології конкретної наукової розвідки не є самоціллю, а зумовлені потребою встановлення взаємозв'язків між її компонентами, рівнями, що є необхідним для правильного вибору арсеналу методологічних засобів загальнотеоретичного дослідження відповідно до внутрішньої закономірності правової реформи й особливостей наукового знання з цієї проблематики.

Ключові слова: методологія, методологія правознавства, реформа, суспільна реформа, правова реформа, методологія дослідження правової реформи, структура методології дослідження правової реформи.

Kryvytskyi Y.V. Methodology of law reform research: an attempt to describe the epistemological mosaic.

The article defines and substantiates the methodological tools for understanding law reform. The author analyses contemporary views on the content, structure and peculiarities of the methodology of science, the methodology of jurisprudence (law/legal science), and the methodology of law cognition. It has been established that the methodology of modern jurisprudence is a complex sociocultural phenomenon, which clearly reflects the specificity of the gnoseological discourse of law life, its components and levels. In particular, the methodology of law reform research is outlined as a conceptual presentation of the idea, purpose, vector, content and components of the methodological toolkit, which ensures the most adequate, objective and systematic information about the essential properties of law reform. It is argued that the cognitive arsenal necessary for a comprehensive study of the nature of law

reform is diverse in nature and is a multi-level, mosaic and integrative system of adapted methodological knowledge. To ensure the reliability and validity of the results of the study of the essence of law reform, the following have been identified and characterised worldview, philosophical, scientific, sociological and theoretical foundations; principles of scientific knowledge (methodological principles); methodological (conceptual, scientific) approaches; general methods of thinking, philosophical, general scientific, specific scientific (private scientific) methods. This approach to describing the architecture of the methodology for researching law reform does not deny the relevance, possibility and necessity of other variants of its structure, but rather provides for their enrichment and complementarity, integrity of perception, since the construction of various classifications or the isolation of distinct components of the methodology of a particular scientific study is not an end in itself, but are determined by the need to establish interrelations between its components and levels, which is necessary for the correct choice of the arsenal of methodological tools of general theoretical research in accordance with the internal regularity of law reform and the peculiarities of scientific knowledge on this issue.

Key words: methodology, methodology of jurisprudence, reform, social reform, law reform, methodology of law reform research, structure of the methodology of law reform research.

А все залежить від людських зіниць:
В широких – відіб'ється вся епоха,
У звужених – збіговисько дрібниць¹

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняного правознавства зумовлений інтеграційними і глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, його переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму. Це у свою чергу викликає необхідність концептуального перегляду традиційних уявлень про праводержавні закономірності, а також поглибленого осмислення ролі юридичної науки в новітньому суспільстві. Ґрунтовне пізнання правових і державних явищ, визначення принципів орієнтирів поступу правознавства є найважливішим напрямом наукових досліджень, основою ефективності яких має бути методологія правознавства. Саме тому формування методологічної системи є першочерговим завданням сучасної юриспруденції. Особливо важливі ці питання для української правової науки [1, с. 5].

Методологічні дослідження – необхідна умова розвитку науки. На зламах історії остання завжди повертається до методологічних питань. Вони істотно актуалізуються в періоди суспільних реформ, докорінних трансформацій системи цінностей і світоглядних основ соціуму. Адекватність опрацювання економічних, культурних, політичних, екологічних і соціальних перетворень, результативність досліджень нових правових реалій повинні базуватися на сучасній системі теоретичних уявлень, сформованих у результаті перегляду філософських засад і методів наукового пізнання права [2, с. 6].

Ступінь достовірності пізнавальної діяльності визначається як відповідність її результатів «реальному стану речей», що залежить від обрання і використання правильного шляху та найбільш адекватних засобів дослідження. Саме тому питання методологічного забезпечення є першочерговим для теоретичного осмислення в будь-якій предметній сфері. Лише за умови озброєності сучасною методологією вітчизняна юридична наука зможе виконати поставлені перед нею завдання з розробки та доктринального обґрунтування правової реформи та механізму її реалізації з урахуванням міжнародних та європейських правових стандартів насамперед у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, функціонування демократичних інститутів [3, с. 55].

Стан опрацювання цієї проблематики. Передовий світовий, регіональний і національний досвід правового розвитку переконує, що жодна правова реформа неможлива без серйозного методологічного й теоретичного фундаменту, належного наукового та ґносеологічного супроводу. Поєднання стратегії і тактики правової реформи з юридичною наукою сприяє подоланню деструктивних суспільних процесів. Розробка методології науки загалом і правознавчої зокрема – це досить суттєвий напрям діяльності вчених, особливо важливий для здійснення правового реформування в новітніх умовах. Теоретико-методологічним підґрунтям наукової розвідки є доктринальний доробок С.В. Бобровник, С.К. Бостана, Т.З. Гарасиміва, С.Д. Гусарева, М.С. Кель-

¹ Костенко Ліна Василівна (19.03.1930, с. Ржищів, нині місто Київської обл.) – письменниця, культуролог, громадська діячка.

мана, А.А. Козловського, М.І. Козюбри, А.Ф. Крижановського, Л.А. Луць, Ю.М. Оборотова, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, П.М. Рабіновича, В.Я. Тація, О.Д. Тихомирова, Л.Г. Удовици, О.І. Ющика та ін.

Метою статті є визначення та обґрунтування методологічного інструментарію осмислення правової реформи. Для її реалізації сформульовано такі **завдання**: по-перше, проаналізувати сучасні погляди на зміст, структуру й особливості методології науки, методології правознавства, методології правового пізнання; по-друге, виокремити та охарактеризувати ключові складові методології наукового опрацювання природи правової реформи.

Вклад основного матеріалу. Проблеми методології є неминучими для будь-якої науки. І це зрозуміло, адже плідність наукового пізнання, ступінь і глибина його проникнення в сутність досліджуваних явищ, а зрештою – приріст наукових знань значною, а часто й вирішальною мірою залежать від методологічного інструментарію. Його своєчасне оновлення – неодмінна передумова не лише підвищення ефективності досліджень, а й нормотворчої та нормозастосовної практики. Тому кожна наука, за аналогією з предметом, час від часу має повертатися до поглибленого осмислення, а нерідко й переосмислення цього інструментарію, окреслення перспектив його подальшого розвитку. Ще більшої актуальності ці проблеми набули для пострадянського правознавства. Панування довгі роки моністичного матеріалістичного підходу до вивчення правових явищ, негативне ставлення до всіх інших доктрин і теорій, побудованих на відмінних від матеріалізму світоглядних позиціях, перешкоджали використанню здобутків європейської та світової правової культури, збіднювали уявлення про право та його місце в системі засобів соціального регулювання і способів світосприйняття. Тому не випадково увага до проблем методології у вітчизняному, як і пострадянському загалом, правознавстві в останні десятиліття помітно зросла [4, с. 22].

У буквальному значенні слово «методологія» (від грец. μέθοδος – шлях дослідження чи пізнання; λόγος – вчення) означає вчення про метод. Протягом багатьох століть поняття «методологія» зазнало перетворень, що зумовило різні підходи до його формування й інтерпретації. Сучасне наукознавство теж не є винятком із цього висновку [5, с. 60]. Одні автори визначають методологію як світоглядну, філософську сторону науки; інші ототожнюють методологію з діалектикою, історичним матеріалізмом, загальнотеоретичними проблемами будь-якої науки; деякі вбачають у методології теорію пізнання; четверті вважають, що методологія – це інтегральне явище, загальнонауковий феномен, мистецтво, техніка; п'яті описують методологію як самостійну галузь наукового знання (метатеорію), яка виходить за межі філософської рефлексії та є вченням, наукою про метод і методику; шості заперечують за методологією статус самостійної науки, розглядаючи її в якості сукупності (системи) принципів, методів і логічних прийомів наукового пізнання [6, с. 39].

На думку С.Д. Гусарева та О.Д. Тихомирова, методологію юридичної науки можна визначити як систему принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему. Методологія сучасної юридичної науки становить складне та багатопланове утворення, що охоплює: 1) проблеми структури наукового знання взагалі й наукових правових теорій зокрема; 2) закони виникнення, функціонування і зміни наукових правових теорій; 3) поняттєвий каркас юридичної науки та її окремих дисциплін; 4) структуру методів юридичної науки; 5) аналіз її наукової мови, формальних і формалізованих методів дослідження (методики та процедури дослідницької діяльності), типології систем наукового правового знання тощо [7, с. 63].

Відповідно до позиції М.С. Кельмана, методологія сучасного правознавства (юридичної науки) є вченням про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби та форми діяльності дослідника у процесі пізнання державно-правових явищ, що ним досліджуються. Методологія юридичної науки забезпечує як наукове пізнання, так і наукову діяльність учених-юристів. Вона є формою самопізнання та самосвідомості юриспруденції. Методологія правознавства повинна мати чітку структуру (вертикальну і горизонтальну), що охоплює загальні компоненти лише в різних відносинах між ними: домінуючий світогляд, тип наукового мислення, філософські й інші підстави, загальнонаукові та спеціальнонаукові парадигми, методологічні підходи, теорії та інші наукові знання, потенційно можливі й використовувані методи. Це важлива передумова формування ефективної системи правового регулювання [8, с. 10].

Згідно з міркуваннями Ю.М. Оборотова та К.В. Горобця, методологія правового пізнання – це система засобів, прийомів та інструментів осмислення права або окремих правових явищ. Вона

включає в себе елементи філософської та наукової методології. Методологія правового пізнання охоплює методологічні засоби й інші конструкції, логічно розподілені за концептуальним та інструментальним рівнями. На концептуальному рівні методологія правового пізнання представлена парадигмами, методологічними принципами і концептуальними підходами, теоріями та концепціями, що визначають загальний стан і спрямованість правового пізнання, виконують функцію наукового позиціонування дослідження. Водночас інструментальний рівень методології правового пізнання містить методи, концепти, категорії та поняття, тобто ті інструменти, що виконують евристичну функцію [9, с. 460].

Поряд з окресленими вище точками зору в фаховій літературі наводиться широкий спектр поглядів на методологію правознавства (юридичної/правової науки), методологію теоретичної юридичної науки, методологію теорії держави і/та права, методологію науки конституційного права (наукових досліджень у конституційному праві), методологію цивілістичних досліджень, методологію науки трудового права, методологію науки кримінального процесу тощо.

Трансформуючи та екстраполюючи зазначені вище й інші науковознавчі, методологічні й теоретичні положення (постулати) щодо предмета і завдань наукової розвідки, доречно виокремити такі компоненти методології опрацювання природи правової реформи: по-перше, світоглядні, філософські, науковознавчі, соціологічні й теоретичні засади дослідження; по-друге, принципи наукового пізнання; по-третє, методологічні підходи; по-четверте, основні наукові методи досягнення предмета та побудови наукових знань.

Розглядаючи світоглядні засади пізнання правової реформи, потрібно наголосити на тому, що світогляд – це сукупність найзагальніших знань, цінностей, переконань, життєвих позицій, які визначають ставлення (пізнавальне, оцінювальне, практичне) людини до світу [1, с. 213]. Для кожної епохи поступу людства притаманний свій домінуючий світогляд як цілісна сукупність панівних уявлень про світ, роль у ньому людини, а також похідних від них переконань, установлень, ідеалів, принципів, ціннісних орієнтацій пізнавальної і практичної діяльності людей, їх життєдіяльності в цілому. Світогляд ХХ–ХХІ ст. характеризується плюралізмом ідей і принципів, інтеграцією країн та забезпеченням світового порядку, глобалізацією, інформатизацією суспільного життя [7, с. 66, 69]. Імпонують міркування О.Д. Тихомирова про те, що нині формується такий світогляд, який ґрунтується в першу чергу на різноманітті, а не єдності світу, але не заперечує останню як і його глобалізацію, а «знімає» їх у діалозі, полілозі, «поліфонії» голосів «одних», «других» й «інших» країн, їхніх об'єднань. Цей процес можна умовно позначити, з огляду на його джерела, компаративізацією світу, а світогляд, що базується на ньому і призначений для його пояснення – компаративізмом [10, с. 255]. У свою чергу філософські засади осмислення природи правової реформи охоплюють онтологічні, антропологічні, аксіологічні, гносеологічні (епістемологічні) та праксеологічні знання, що сприяють передрозумінню її духу, образу, та представлені філософією правової реформи як прикладним напрямом філософсько-правової рефлексії [11, с. 11].

Науковознавчі засади вивчення правової реформи виокремлені в межах постнекласичної науки, зокрема взаємодія об'єктивного і суб'єктивного, раціонального та ірраціонального, матеріального й духовного, реального та віртуального при дослідженні її параметрів, а також аналітичність, критичність, міждисциплінарність і проблемність інтелектуального пошуку. Соціологічні засади досягнення внутрішньої закономірності правової реформи складають теорії (вчення, концепції, моделі, стратегії) суспільного розвитку, в тому числі сталого (збалансованого) [12], суспільних змін, суспільної трансформації, суспільної еволюції, суспільної революції, суспільної реформи; інформаційного та громадянського суспільств; глобалізації; конфлікту і компромісу, війни та миру. Теоретичні засади опрацювання ідеальних, нормативно-інституційних і соціально-діяльнісних компонентів правової реформи зумовлені змістовими (онтологічними) особливостями юснатуралізму, правового позитивізму, соціологічної та інтегративної (інтегральної) юриспруденції.

Другою складовою когнітивної стратегії дослідження правової реформи є принципи наукового пізнання, тобто пізнавальні установки імперативного характеру, що визначають загальну спрямованість сприйняття її природи. Принципи наукового пізнання закономірностей, тенденцій і випадковостей правової реформи своєю незаперечністю покликані забезпечити концептуальність наукової розвідки. Це пояснюється тим, що залежно від змісту вихідних методологічних принципів, на яких базується правове мислення, тип правової культури, здійснюється не лише наукове пізнання правової реформи, а й її подальша практична реалізація [13, с. 26]. До принци-

пів, що сприяють вивченню правової реформи, належать такі: 1) принцип науковості – передбачає пріоритетність (примат) достовірного і переконливого наукового знання про правову реформу над певними тимчасовими кон'юнктурними інтересами тих або інших наукових шкіл чи окремих фахівців-дослідників, також вибір критеріїв науковості знання та форм його організації (гіпотеза, вчення, концепція, теорія тощо); науковість розпочинається з ясності й елементарної впорядкованості міркувань чи досліджень: визначення понять, наявності у викладенні логіки та концептуальної пов'язаності; 2) принцип історизму – вимагає зваженого розгляду теоретичного образу правової реформи з урахуванням у подіях, фактах реальності не лише сучасного, але й їх минулого, попереднього станів, адже державно-інституціональні та законодавчі новації ґрунтуються на принципі історизму і здійснюються методом історизму; 3) принцип плюралізму – визнає факт наявності відмінних поглядів на істотні властивості правової реформи, множинність її інтерпретацій у межах різних соціогуманітарних наук загалом і правознавства зокрема; 4) принцип об'єктивності – передбачає істинне (правильне) відображення правової реформи в науковому знанні, відтворення її реальної сутності, оскільки суперечливість теорії і практики правової реформи полягає в її декларуванні, затребуваності на словах та імітуванні на практиці; 5) принцип усебічності – орієнтує на осмислення якомога більшої кількості властивостей, параметрів правової реформи на основі її взаємодії з правовими та державними явищами, а також іншими суспільними феноменами, наприклад, правовим вихованням [14, с. 101], правовим порядком [15, с. 4] тощо.

Методологічні підходи є визначальним за евристичним потенціалом компонентом (рівнем) у системі методології осягнення цілісної картини правової реформи. У теоретико-методологічних працях під методологічним (концептуальним, наукознавчим) підходом розуміється сукупність знань про процес наукового дослідження (С.В. Бобровник); об'єднані загальними принципами взаємозалежні наукові методи, серед яких один або декілька є домінуючими, основними, а всі інші підпорядковані їм, залежні від них, мають допоміжний, інструментальний характер (С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров); єдність філософського (світоглядного), теоретичного та методологічного знання, що постулює загальну стратегію дослідження, намічає його конкретний ракурс і визначає відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів наукового пошуку (А.Ф. Крижановський, І.А. Сердюк). Чим складнішим є явище, чим воно різноманітніше у своїх передумовах, проявах і формах дії на інші феномени, тим більшою кількістю якостей та ознак воно володіє. Така різнобічність відповідно потребує й різноманіття методологічних підходів до встановлення та вивчення кожного з елементів. До таких складних і багатоаспектних за своїм змістом, сутністю і призначенням явищ належить правова реформа, а тому вона потребує множини методологічних підходів до свого розуміння та вивчення.

Плідним є використання аксіологічного (ціннісного) підходу як концептуального способу пізнання сутнісного наповнення правової реформи. На думку А.О. Фальковського, аксіологічний підхід є інтегруючим, він імпліцитно присутній у кожному з концептуальних підходів і за його допомогою визначається: по-перше, цінність права як соціального регулятора; по-друге, здатність права втілювати в життя певні цінності; по-третє, ціннісне наповнення права. Ціннісний підхід у методології юриспруденції – це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, які можуть забезпечуватися правом і бути його основою [16, с. 12]. Цінність є здатністю предметів, явищ своїми властивостями та засобами задовольняти певні потреби суб'єкта. Ціннісним змістом пронизане все людське життя. Цінності – серцевина світогляду людини, міра значущості речей, явищ і подій. Аксіологічний підхід дозволяє охарактеризувати цінність правової реформи, тобто її здатність завдяки притаманним властивостям задовольняти особисті, суспільні та державні потреби у прогресивному розвитку права.

Одним з важливих гносеологічних засобів осмислення правової реформи є антропологічний підхід, позаяк розуміння правових явищ має розпочинатися з антропологічного аспекту. Відповідно до позиції Д.А. Гудими, антропологічні дослідницькі (методологічні) підходи – це засновані на висновках певних видів антропології світоглядні ідеї про природу та сутність людини, які визначають особливості виявлення, добору і систематизації науковцем досліджуваних фактів, а також їх інтерпретації та оцінки [17, с. 55]. У найбільш загальному плані матриця правової антропології акцентує увагу на людському вимірі правової реформи, її гуманістичній природі. Антропологічний аналіз є необхідним у ході вивчення правової реформи, оскільки лише при її оцінці з погляду людини, соціальних груп, суспільства загалом можна зробити більш-менш точні

висновки про ефективність проведених правових перетворень. Водночас антропологічний зріз є лише одним з аспектів досліджень у цій сфері й не може абсолютизуватись. Однак якщо реформа не призводить до покращення життя більшості членів суспільства, вона взагалі не може вважатися правовою [18, с. 26].

Вельми перспективним є використання герменевтичного підходу під час розкриття внутрішньої закономірності правової реформи. Герменевтична філософія права – це філософське вчення про розуміння у праві; осмислення розуміння як способу буття людини у праві (онтологічний вимір) і способу осягнення правової реальності (методологічний вимір). У системі методології правового пізнання герменевтичний підхід визначається як пов'язана з концепцією текстуально-символьної, комунікативної природи права стратегія дослідження, що спрямована на розкриття інтерпретаційних аспектів правової реальності [9, с. 461]. У межах герменевтичного підходу правова реформа мислиться як досвід її розуміння, інтерсуб'єктивне конституювання правових смислів із цього приводу. Визначаючи конструктивну роль передрозуміння, герменевтичний підхід здатний протистояти як постмодерністському свавіллю інтерпретації правової реформи, так і позитивістському засиллю науковості. Гуманістичний смисл герменевтики закладений у структурі «герменевтичної спіралі» – руху від передрозуміння до повного розуміння правової реформи, а потім назад, для перевірки необхідності змін до початкового уявлення.

Серед низки методологічних підходів наукового опрацювання теорії та практики правової реформи доречно виокремити діяльнісний, що долає колізію об'єктивного та суб'єктивного, ідеального і матеріального, характеризується цільовими програмами функціонування. За твердженням С.Д. Гусарева, діяльнісний підхід у правознавстві – це гармонійна сукупність установок, прийомів, ансамбль методів, серед яких метод діяльності вважається провідним, а інші щодо нього виконують обслуговуючу роль [19, с. 165]. Діяльнісний підхід передбачає пояснення правової реформи в нерозривній єдності з діяльністю людини, оскільки будь-яка реформа здійснюється діями конкретних людей як активних суб'єктів, її результати також виражаються в поведінці людей.

Поряд з окресленими вище методологічними підходами вивчення правової реформи особливе місце посідають компаративний, системний, феноменологічний та інші концептуальні підходи, гносеологічний потенціал яких ми детально розглянемо в межах інших наукових розвідок.

Наступною складовою методології опрацювання істотних властивостей правової реформи є методи наукового пізнання. Метод у науці позначає спосіб раціонального, зрозумілого і контрольованого пошуку відповідей на ще не вирішені питання. Метод означає шлях до певної мети. У науці це – шлях, що веде до раціональної, а відтак – зрозумілої та контрольованої, відповіді на питання чи то теоретичного пізнання, чи то практичного досвіду, чи то пошуку меж цього пізнання [20, с. 10]. Метод – категорія ідеальна, він є результатом інтелектуальної діяльності та належить до світу знань. Переходячи зі світу знань до практики, метод проявляється не сам по собі, а у вигляді певних раціональних прийомів, способів дії. Застосування науково обґрунтованих методів є важливою умовою набуття нових достовірних наукових знань. У цьому контексті імпонує висновок А.А. Козловського, згідно яким гносеологія завершується в методі. Є певна таємниця методу. Метод визначає все. З одного боку, він є результатом теорії, а з іншого – як розгорнута схема пізнавальної діяльності, сам створює теорію, є її основою. Теорія в подальшому лише коригує метод [21, с. 273].

Перетворюючи систему методів, які використовуються в сучасних юридичних дослідженнях, і поширюючи їх евристичні можливості щодо мети та завдань цієї наукової розвідки, варто зазначити, що мозаїка методів опрацювання параметрів правової реформи включає такі компоненти (групи, рівні):

1. Загальні методи мислення, тобто способи дослідження, що притаманні як науковому (теоретичному) пізнанню, так і практичній та буденній діяльності (практичному пізнанню). До загальних методів мислення, що застосовуються під час вивчення правової реформи, належать аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія тощо. Так, за допомогою аналізу як уявного розподілу правової реформи на складові частини (ознаки, властивості, аспекти, елементи) виявляється її внутрішня «конструкція», створюються умови для утворення відповідної категорії (поняття). У нерозривній єдності з аналізом перебуває синтез, завдяки якому формується загальне уявлення про суттєві ознаки, зміст, обсяг категорії (поняття) правової реформи та її структурних частин [22, с. 46]. Абстрагування передбачає уявне виокремлення істотних ознак правової реформи, їх відокремлення від множини інших рис. За допомогою узагальнення здійс-

нюється перехід від одичного до загального через об'єднання однорідних явищ, зокрема правової реформи, в типи (види) на основі їх спільних ознак. Індукція сприяє формуванню загального висновку про суттєві властивості правової реформи на основі конкретних посилянь. Натомість шляхом дедукції із загальних положень теоретичного образу правової реформи за необхідністю отримується інформація конкретного характеру про особливості її певного виду. Згідно з аналогією на основі подібності явищ правової реальності, в тому числі правової трансформації та правової реформи, за деякими ознаками робиться висновок про схожість цих явищ й за іншими рисами.

2. Філософські методи (діалектичний, метафізичний) – це вищий рівень пізнання закономірностей, тенденцій і випадковостей правової реформи, система «м'яких» принципів, операцій, прийомів, що розташовані на найвищих «поверхах» абстрагування. Істотними характеристиками філософських методів є уможливлення і раціональність, застосування засобів чистого розуму для усвідомлення та концептуального відтворення об'єктивної реальності. Діалектичний метод дозволяє розглядати природу правової реформи в її розвитку та взаємодії з іншими суспільними і правовими явищами, насамперед суспільною реформою, правовою трансформацією, правовою еволюцією, правовою революцією, правовим прогресом, правотворчістю, правовою політикою тощо. З позиції діалектичного методу правова реформа уявляється як живий інструмент, що змінюється відповідно до вимог часу [23, с. 322]. Використання метафізичного методу спрямовано на пізнання правової реформи в якості незмінного та незалежного від суспільної реальності правового явища, осмислення її як символу надособистісної енергії, що бере участь у творенні земного правопорядку. Метафізичний спосіб дослідження правової реформи має справу з ноуменальним, вічним і абсолютним смислом правових феноменів, що проглядаються крізь зримі форми останніх, наприклад, правова реформа є інструментом втіленням справедливості, свободи та рівності.

3. Загальнонаукові методи, що використовуються переважною більшістю або всіма науками. До загальнонаукових методів, які застосовуються в ході з'ясування вихідної основи правової реформи, належать: історичний, функціональний, синергетичний, класифікаційний тощо. Так, історичний метод передбачає пізнання правової реформи через призму структурних і функціональних процесів її генезису в ретроспективному вимірі. Цей метод відіграє важливу роль у вивченні правової реформи, оскільки поза історичним контекстом, що пов'язує правову реформу сучасності з тими правовими реформами, які їй передували, й тими, що будуть здійснюватися на її основі в перспективі, не можливо пізнати сучасність цього правового явища. Функціональний метод дозволяє осягнути властивості та значення правової реформи, дослідити зміст і напрями її дії щодо людини, суспільства та держави, визначити роль суб'єктів правової реформи. За допомогою евристичного потенціалу синергетичного методу правова реформа розглядається як складна, відкрита і нелінійна система, що самоорганізується, виникнення та реалізація якої враховує випадкові процеси, особливо в нестабільних, кризових (перехідних) станах правового розвитку [24, с. 5, 128]. Метод класифікації передбачає послідовний розподіл множини правових реформ на види на основі певних критеріїв з метою їх систематизації, поглиблення й отримання нових знань про цей правовий феномен [25, с. 259].

4. Конкретнонаукові (приватнонаукові) методи, що застосовуються конкретними науками або їх окремими групами. Конкретнонаукові методи диференціюються на дві підгрупи: неюридичні та юридичні (власні). До кластеру неюридичних конкретнонаукових методів, що використовуються під час осмислення істотних властивостей правової реформи, належать: психологічний метод (для дослідження та пізнання «внутрішніх», психологічних особливостей суб'єктів правової реформи, напрямів і механізмів впливу правової культури та правового виховання на останню); соціологічний метод (на основі реальних суспільних фактів, емпіричної інформації дозволяє з'ясувати умови і чинники, наприклад мовний [26, с. 57], підвищення ефективності правової реформи); статистичний метод (передбачає опрацювання кількісних показників, що об'єктивно відображають різні виміри стану, потенціалу, динаміки й тенденцій реалізації правової реформи) [27, с. 247] тощо. У свою чергу підгрупа юридичних (власних) конкретнонаукових методів опрацювання правової реформи включає формально-юридичний, теоретико-юридичний і порівняльно-правовий методи. Формально-юридичний метод сфокусований на описі природи правової реформи за допомогою юридичної термінології та конструкцій, визначення специфіки правового регулювання стратегії, тактики і технології правової реформи. Теоретико-юридичний метод передбачає використання юридичних теорій, інших форм організації наукового знання, а також

понять і категорій при характеристиці теоретичного образу правової реформи, зокрема формулювання її доктринальної дефініції, здійснення класифікації, усунення неточностей і суперечностей у теорії правової реформи. Порівняльно-правовий метод спрямований на зіставлення правових реформ за конкретними подібними властивостями, в результаті чого виявляють спільне та відмінне (всезагальне, загальне, різне й унікальне) між ними в певній державі на відмінних етапах її правового розвитку, правових системах різних країн світу тощо. Порівняльно-правові дослідження досить корисні для проведення правової реформи в державах, які перебувають на трансформаційному етапі розвитку, до яких продовжує належати Україна, оскільки є можливість вийти за межі догматичної дискусії в межах національного права й запропонувати нові дослідницькі підходи з урахуванням позитивного іноземного досвіду [28, с. 25].

Висновки. На основі проаналізованого вище можна дійти таких висновків:

Методологія правових досліджень та уявлення вчених про її потенціал сформувалися історично, під дією надбань філософії та науки про метод як шлях пізнання і розуміння явищ об'єктивного світу. Опрацювання праць із методологічних проблем юридичної науки свідчить про наявність надзвичайно широкого спектра точок зору щодо змісту, структури і можливостей методології в історичному, теоретичному й галузевому вимірах. Методологія сучасного правознавства є складним соціокультурним феноменом, в якому яскраво відображається специфіка гносеологічного дискурсу правового життя, його компонентів і рівнів. Зокрема методологія дослідження правової реформи – це концептуальний виклад ідеї, мети, вектору, змісту і складових методологічного інструментарію, що забезпечує отримання максимально адекватної, об'єктивної та систематизованої інформації про істотні властивості правової реформи.

Необхідний для комплексного вивчення природи правової реформи гносеологічний арсенал має різний характер і є багаторівневою, мозаїчною та інтегративною системою адаптованих методологічних знань. Для забезпечення достовірності й обґрунтованості результатів опрацювання сутності правової реформи виокремлено світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні й теоретичні засади; принципи наукового пізнання; методологічні (концептуальні, наукознавчі) підходи; загальні методи мислення, філософські, загальнонаукові, конкретнонаукові (приватнонаукові) методи. Так, світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні й теоретичні засади осмислення правової реформи охоплюють світогляд інформаційного суспільства та компартивізм, філософію правової реформи, соціологічні концепції суспільного розвитку, його форм (проявів, способів), громадянського суспільства, глобалізації, а також теорії природного права, юридичного позитивізму, соціологічної та інтегративної юриспруденції. Серед принципів наукового пізнання, що визначають загальну спрямованість досягнення правової реформи, доречно виокремити принципи науковості, історизму, плюралізму, об'єктивності та всебічності. До ключових методологічних підходів дослідження правової реформи належать аксіологічний, антропологічний, герменевтичний, діяльнісний, компаративний, системний, феноменологічний та ін. Мозаїка методів наукового пізнання правової реформи представлена загальними методами мислення (аналізом, синтезом, абстрагуванням, узагальненням, індукцією, дедукцією, аналогією); філософськими методами (діалектичним, метафізичним); загальнонауковими методами (історичним, функціональним, синергетичним, класифікаційним); конкретнонауковими методами (неюридичними – психологічним, соціологічним, статистичним та юридичними (власними) – формально-юридичним, теоретико-юридичним, порівняльно-правовим).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хрідочкін А.В., Макушев П.В. Методологія сучасного правознавства: навч. посіб. Дніпро: Гельветика, 2017. 368 с.
2. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 492 с.
3. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року: наук.-аналіт. записка / Н.М. Батанова та ін. / За ред. І.О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2022. 176 с.
4. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–32.
5. Гарасимів Т.З. Методологія правових досліджень: підруч. Львів: вид-во Растр-7, 2023. 412 с.

6. Актуальні проблеми теорії держави та права. Ч. I. Актуальні проблеми теорії держави: навч. посіб. / С.М. Тимченко та ін. 2-е вид., стереот. Київ: КНТ, 2008. 288 с.
7. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. 4-те вид., стер. Київ: Знання, 2010. 495 с.
8. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 35 с.
9. Оборотов Ю.М., Горобець К.В. Методологія правового пізнання. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.* Харків: Право, 2017. С. 460–463.
10. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография. Киев: Знання, 2005. 334 с.
11. Кривицький Ю.В. Філософія правової реформи: світоглядно-методологічний вимір. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (22). С. 11–21. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.11>.
12. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
13. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: Знання, 2005. 375 с.
14. Кривицький Ю. Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку і взаємовпливу. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 100–108. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2327>.
15. Крижановський А.Ф. Правові реформи і правовий порядок в Україні: чи буде використаний потенціал синергії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 49. С. 4–7. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.1>.
16. Фальковський А.О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Одеса, 2011. 17 с.
17. Гудима Д.А. Антропологічні дослідницькі (методологічні) підходи. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.* Харків: Право, 2017. С. 55–59.
18. Право і прогрес: запити громадянського суспільства: монографія / Ю.С. Шемшученко та ін. / За заг. ред. Н.М. Оніщенко. Київ: Наукова думка, 2020. 368 с.
19. Гусарев С. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. *Право України*. 2011. № 8. С. 160–166.
20. Циппеліус Р. Юридична методологія / пер., адапт., прикл. з права України і список терм. Р. Корнут. Київ: Реферат, 2004. 176 с.
21. Козловський А.А. Право як пізнання: вступ до гносеології права: монографія. Чернівці: Рута, 1999. 295 с.
22. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні: монографія. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.
23. Агафонова Н.В. Питання методології дослідження феномену конституційної реформи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 320–326. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_51.
24. Синергетичні засади державного управління в умовах реформ: монографія / С.М. Серьогін та ін. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2007. 194 с.
25. Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): монографія. Київ: Дакор, 2012. 364 с.
26. Кривицький Ю.В. Мовний фактор правової реформи: теоретичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 49–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2018_1_6.
27. Онопчук І.Ю. Статистичний аналіз юридичного наукового потенціалу України та державно-правова реформа. *Державно-правова реформа в Україні: матер. наук.-практ. конф.* (м. Київ, лист. 1997 р.). Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. С. 245–247.
28. Пархоменко НМ. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: Юридична думка, 2008. 336 с.